

RELIKVIARIJ MED MISTERIJEM IN STVARNOSTJO

The Reliquary Between Mystery and Reality

UDK 745/749
COBISS 1.04 strokovni članek
prejeto 23.9.2003

izvleček

Sestavek predstavlja relikviarij kot redek oblikovalski problem, ki pa je zaradi vpetosti v specifično liturgično dogajanje na eni in bogastva ter raznolikosti zgodovinskega razvoja na drugi strani tudi izjemno zahteven. Ponovna aktualizacija svetništva v zadnjih desetletjih postavlja z njim povezano liturgično posodje pred ponovni izziv sveže oblikovalske reinterpretacije. Prepričljiv korak v tej smeri je nujno utemeljen na poznavanju razvojnih zakonitosti dotične liturgične posode, njene pogojenosti z bogoslužno rabo v najširšem pomenu besede in sodobne tehnologije ter materialov. Uspešnost tovrstne realizacije tako ni odvisna zgolj od stopnje usklajenosti realizacije z načrtovano zamisljivo temveč je odločilno pogojena s specifično komunikacijo, ki jo (ali pa tudi ne) vzpostavi s konkretnim krščanskim občestvom, kateremu je namenjena.

abstract

The article presents the reliquary as a rare design issue, whose inclusion in specific practise in liturgy on one hand and varied historical development on the other, makes it an extremely demanding task. The renewed actuality of sainthood in the last decades and inherently tied liturgy vessels has imposed a renewed challenge for fresh design reinterpretation. A convincing step in the stated direction has to be essentially founded on knowledge about development principles of the stated vessel, since it is conditioned by devotional use in the widest sense and contemporary technology and materials. Successful execution is therefore not only a dependent of harmonisation between the design idea and implementation, but decisively conditioned by specific communication, which will (or will not) be established with a living Christian public, for whom it is intended.

ključne besede:

relikviarij, liturgično posodje, relikvije, kontinuiteta

key words:

reliquary, liturgy vessels, relic, continuity

Arhitekturna naloga zasnovati relikviarij je dandanes izjemna v vsaj dveh pogledih. Zaradi redke potrebe po novih relikviarijih je za arhitekta svojevrstna sreča in poseben izziv preizkusiti svojo ustvarjalnost v oblikovanju tako zahtevnega predmeta. Najbolj prepričljivo pa utemeljuje njegovo izjemnost posebna - liturgična raba. Vzpostavlja jo predstavnik Cerkve v vstavitvijo relikvij svetnika v relikviarij. Pomen tega dejanja je velik, saj označuje izročitev relikvij krščanskemu občestvu v čaščenje.

V relikviariju kot posebni liturgični posodi se torej na poseben način prepletata dva svetova: Duhovni svet heroičnosti, gorečnosti in predanosti, zaradi katere je podelila Cerkev določeni osebi dostojanstvo svetništva na eni strani ter stvarnost - fizična oprijemljivost - relikvij in posode - relikviarija - na drugi. Dejstvo, da se celotno krščansko bogoslužje opravlja v čutnih znamenjih, daje tudi oblikovanju relikviarija posebno težo, saj ga je mogoče zaradi tesne povezanosti z relikvijami označiti kot stvarno vez, kot medij, preko katerega krščansko občestvo vstopa na poseben način (v čaščenju) v misterij svetništva osebe, katere relikvije hrani.

Tako razumljena posebnost relikviarija pojasnjuje kontinuirano skrb in pozornost, ki jo posveča Cerkev tej liturgični posodi od začetkov čaščenja relikvij v daljnem tretjem stoletju pa do danes. Razvoj pobožnosti čaščenja relikvij so v veliki meri povzročila številna preganjanja Kristjanov v času pred priznanjem krščanstva za enakopravno religijo v rimskem cesarstvu leta 313. Posmrtno ostanke mučencev, ki so zaradi vere izgubili svoje življenje, so kristjani polagali pod oltarje novozgrajenih bazilik, da bi tako čimbolj poudarili in simbolno povzdignili pomen njihove heroičnosti. Največji razmah je pobožnost doživela v srednjem veku, ko so vedno številnejše relikvije soustvarjale pogoje za razvoj romarstva, ki je odločilno zaznamovalo to obdobje. Relikvije niso bile več vezane zgolj na svetniško osebnost, temveč se je ta status razširil tudi na različne

predmete, ki jih je določena svetniška oseba uporabljala, zlasti pa tudi na predmete, ki so bili povezani z za kristjana najsvetejšimi kraji v Sveti deželi. Posledica tovrstnega dogajanja, pomembna za pričujoče razmišljanje je, da relikvije niso več izključno vezane na oltar, s tem ko so "skrite" v ali pod njim, temveč se vedno pogosteje pojavljajo - v relikviariju - kot samostojna sestavina bogoslužnega prostora. To dejstvo povzroči največji razcvet oblikovanja relikviarijev, ki mu v tipološkem smislu lahko sledimo od koncepta skrinje oziroma sarkofaga, ki se kot odmev odraža še v relikviarijih zasnovanih v obliki miniaturnih cerkva, preko koncepta monštrance, ki odraža specifične liturgične potrebe (izpostavljanje, čaščenje, procesije, ipd.) do povsem kiparskih pristopov, katerih cilj je čimbolj realistično predstaviti značilnosti relikvij (deli telesa, glava, celotna postava, celoten predmet, katerega fragment predstavlja relikvija). Vsem pa je skupna dragocenost, ki je praviloma nadgrajena z vrhunskim oblikovanjem. Nesporna moč relikvij, ki je nenazadnje generirala tudi gospodarski razcvet nekaterih romarskih središč na eni strani ter izkrivljena pobožnost na drugi sta omogočala zlorabe tako glede pristnosti relikvij kot tudi njihovega nesmiselnega kopičenja in multipliciranja, kar je v končni fazi povzročilo razvrednotenje tega sicer vsebinsko zelo bogatega izročila.

Novo dinamiko v razumevanju svetništva kot pomembne sestavine življenja Cerkve in z njim povezane problematike relikviarija daje sedanji papež Janez Pavel II. S tem ko podeljuje dostojanstvo svetništva žrtvam krvavega 20. stoletja in drugim velikanom duha, aktualizira institut svetništva v njegovem izvornem sijaju. Jasna odločenost vodstva Cerkve, da to reinterpretirano razsežnost Cerkve vključi kot nov duhovni potencial v proces nove evangelizacije, daje nalogi "oblikovati relikviarij" poanto, ob kateri ustvarjalec preprosto ne more ostati ravnodušen.

Relikviarij fatimskih vidcev

Oblikovalsko rešitev relikviarija fatimskih vidcev sestavljata relikviarij, v katerega so vgrajene relikvije in pikside v kateri je le-ta shranjen. Pikside je zasnovana v dveh delih. Spodnji del je oblikovan kot fiksni podstavek tako, da omogoča pritrditev celote na steno bogoslužnega prostora. Na podstavek je postavljen relikviarij, preko njega pa je poveznjen pokrov pikside. Odpiranje pikside je urejeno tako, da se pokrov pikside s pomočjo daljinskega upravljalca avtomatsko vertikalno dvigne. Ker so na stropu pokrova nameščena svetila, služi dvignjeni pokrov pikside hkrati kot prostorski poudarek relikviariju in kot svetlobno telo za njegovo poudarjeno osvetlitev v času adoracije. Plašč pokrova je perforiran, odprtine pa so zaprte s stiliziranimi cvetovi iz akrilnega stekla.

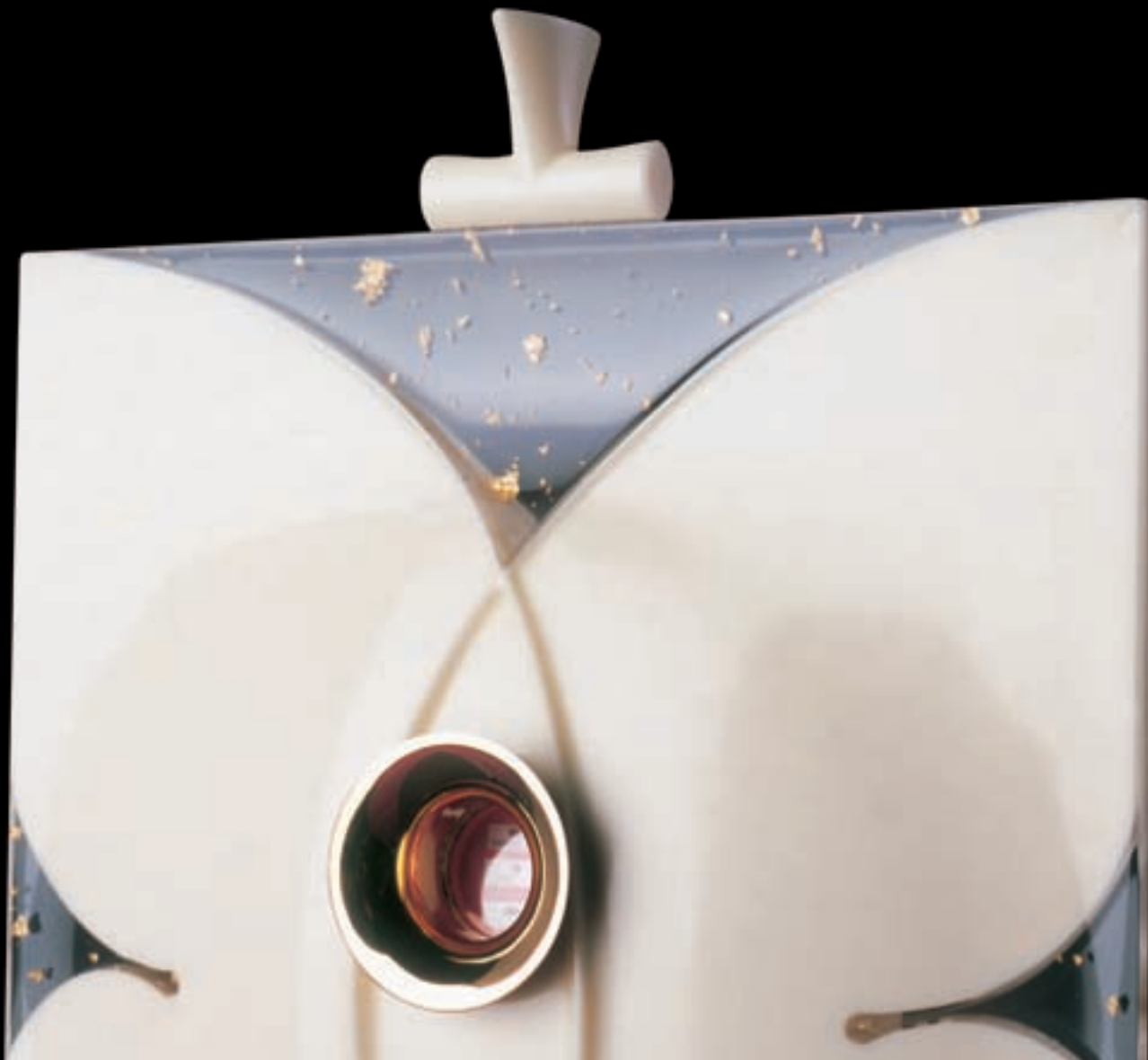
Oblikovanje relikviarija je poizkus vzpostavitve kontinuitete z dragoceno dvatisočletno tradicijo oblikovanja tovrstnih predmetov na način izvirne interpretacije izvornih vsebin. Zaradi zahteve po mobilnosti relikviarija ob posebnih slovesnostih, katerih del je tudi slovesna procesija z relikvijami, je relikviarij zasnovan po principu monštrance. Celota je oblikovana plastično, tako da ustvarja zanimive sekvence iz različnih zornih kotov. Kontinuiteto je nadalje mogoče iskati tudi v že izraženem prepričanju, da mora oblikovanje relikviarija na umetnini lasten način izražati vrednote osebnosti, kateri pripadajo relikvije. V našem primeru gre za akterje fatimskih dogodkov. Oblikovanje relikviarija tako poudarja zlasti krhkost, čistost in iskreno preprostost otroške duše, ki jo je mogoče zaznati v abstraktni konturi metulja. Le ta je ujeta v presežno izraženo s kvadratno formo prosojne površine posute s fragmenti zlata. Tem poudarkom sledi tudi izbor materialov ("kerrock", akrilno steklo). Čeprav je bila v uvodnem razmišljanju izpostavljena praksa uporabe dragocenih materialov za izdelavo tovrstnega posodja, le-te v primeru relikviarija fatimskih vidcev nadomešča zahtevnost oblikovanja, ki ga omogočajo sodobni materiali. Načelo plemenite preprostosti, ki ga poudarjajo dokumenti drugega Vatikanskega koncila se v tem primeru smiselno dopolnjuje s preprostostjo kmečkih otrok, ki so bili deležni milosti fatimskih dogodkov.

Relikviarij fatimskih vidcev je nenazadnje droben, pa vendar prepričljiv izraz kakovostnega in učinkovitega sodelovanja med umetnikom, mojstrskimi znanji in proizvajalci sodobnih materialov ter naj sodobnejšimi tehnološkimi rešitvami na polju krščanske umetnosti, ki je zaradi njene specifične funkcije vedno posegala po najvišjih merilih.

Slika 1: Relikviarij - celota. Plastičnost oblikovanja, ki jo pogojuje specifična raba, omogoča učinkovitost liturgične posode iz različnih zornih kotov. (foto: Rafael Marn)
Reliquary - entity. The design's plasticity, which is conditioned by specific usage, enables efficiency of the liturgy vessel from various aspects.

Investitor:	Župnija Kisovec
Oblikovanje:	Leon Debevec, u.d.i.a.
Mojstra:	Niko Žgeč Boris Vidovič
Lokacija:	Župnijska cerkev Marijinega brezmadežnega srca, Kisovec
Leto realizacije:	2002

Slika 2: Natančna izvedba, poznavanje materialov in vrhunsko obvladovanje ročne obdelave površin omogočajo, da materiali spregovorijo z njim lastno žlahtnostjo. (foto: Rafael Marn)
Precise execution, knowledge about materials and brilliant mastery of surface treatment assure the material's narrative with their own nobleness .

Slika 3: Poudarjena hierarhija med "očesom" z relikvijami in "avreolo".
The hierarchy between the "eye" with the relics and aureole is emphasised.

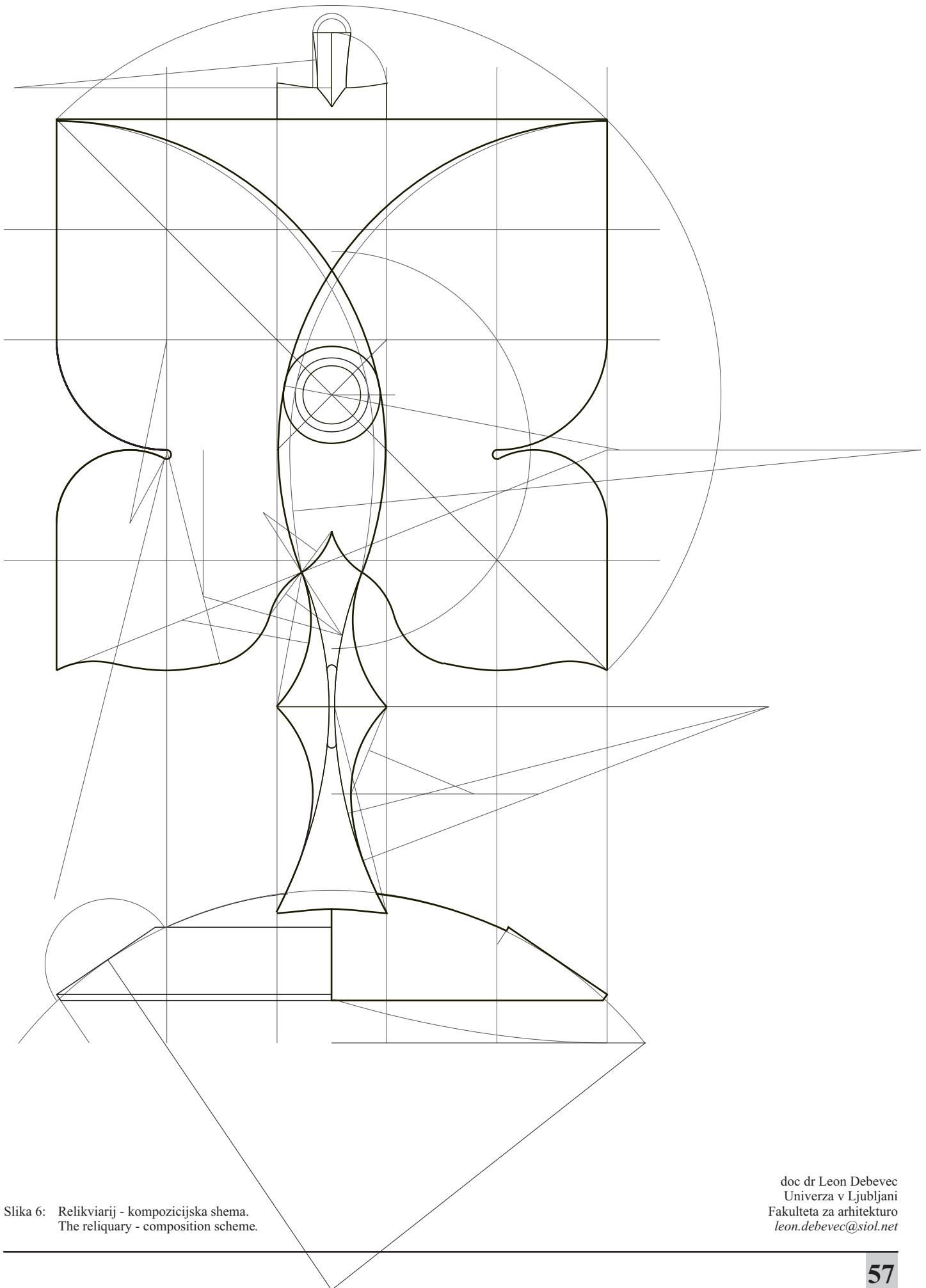

Slika 4: Relikviarj v odprti piksidi, ki ima hkrati funkcijo "svetila".
The reliquary in the open piksida. The piksida simultaneously functions as a "light".

Slika 5: Stalce relikviarja z gravuro - značilno sestavino liturgičnega posodja.
The reliquary's stand with its' engraving - a characteristic component of liturgy vessels.

Slika 3, 4 in 5: foto: Rafael Marn

Slika 6: Relikviarij - kompozicijska shema.
The reliquary - composition scheme.